

Kungl. Vetenskapsakademien har till uppgift att främja vetenskaperna och stärka deras inflytande i samhället.
The Royal Swedish Academy of Sciences has as its aim to promote the sciences and strengthen their influence in society.

Stockholm 5 juli 2018

Dnr: KVA/2018/148/76

Göran K. Hansson/hs
Ständig sekreterare
Telefon: 08 - 673 95 00
E-post: helene.sundstrom@kva.se

Utbildningsdepartementet

Yttrande om betänkandet Med undervisningsskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling (SOU 2018:17, Dnr. U2018/01224/S)

Kungl. Vetenskapsakademien önskar lämna följande yttrande beträffande betänkandet om mer attraktiva skolprofessioner.

Vetenskapsakademien anser att utredningen är gedigen och välskriven och att den förtjänstfullt utvecklar de perspektiv som ges av kommunaliseringens utredningens betänkande, OECDs rapport "Improving Schools in Sweden" och Skolkommissionens betänkanden. Många av förslagen är nödvändiga för att på sikt skapa en bättre situation för skolans professioner, med ett avsevärt mer centraliserat system för erkännande av kompetenser och någon form av nationellt karriär-system för lärare. Akademien vill fortsatt påtala behovet och vikten av att lärares grundutbildning och vidareutveckling är inriktat på ämneskunskaper.

I detta sammanhang vill Vetenskapsakademien lyfta det arbete som NTA, Naturvetenskap och Teknik för Alla, utför för vidareutbildning av lärare inom förskola och grundskola. Modellen för skolutveckling är främst inriktad på naturvetenskap och teknik, men erfarenheter visar på spridningseffekter även till andra ämnen. NTA-konceptet innehåller metoder för lokalt utvecklingsarbete och modellen för skolutveckling och lärande bygger på ett vetenskapligt och kollegialt arbetssätt. Vidare vill Akademien genom inspirationsdagar för gymnasielärare bidra till utökade ämneskunskaper och inspiration genom möjlighet att ta del av och diskutera ny forskning förmedlad av aktiva forskare på ett lättillgängligt sätt.

I det här yttrandet kommenterar vi första hand de förslag som utredningen ger beträffande det så kallade professionsprogrammet.

Kungl. Vetenskapsakademien stödjer det samlade grepp som utredningen tar beträffande lärares professionsutveckling, kompetensutveckling och vidareutbildning. Det samlade professionsprogrammet med tre tydliga och nödvändiga delar (s. 126) är en lovande ansats. För att skapa ett likvärdigt och långsiktigt hållbart program måste det integreras systemiskt med lärarutbildningarna. Vetenskapsakademien instämmer i att de delar av programmet som sker som kurser av detta skäl bör rymmas inom universitetens och högskolornas reguljära utbud och inte som uppdragsutbildningar. Detsamma bör också gälla kurser för skollära. Ämnesdidaktik, och specialpedagogik är lämpligt innehåll för fortbildningskurser för lärare. God kompetensutveckling som leder till kunskapsutbyggnad förutsätter, som utredningen påpekar, att kollegialt utvecklingsarbete på skolorna och utvecklingsprojekt integreras i kurser. Detta bör

ske i samarbete med lärarutbildningarna. Programmet har goda möjligheter till ”förbättrade möjligheter för lärares och rektorers yrkesutveckling och för en strategisk kompetensanvändning i skolan”.

Det är viktigt att kompetensnivåer och uppgifter för skolutveckling följs åt, till exempel att funktionen som mentor för nyblivna lärare under introduktionsperioden och handledarskap för lärarstuderande kopplas samman med nivåer i professionsstegen. Det är nödvändigt med ett **fokus på lärarskicklighet** i termer av vad som gynnar elevernas lärande. Forskningskompetens och kompetens att leda kollegor i undervisningsutveckling behöver som utredningen föreslår erkännas som en del i lärarskicklighet. Insikter i forskning och didaktiskt ledarskap är förutsättningar för lokal kunskapsuppbyggnad i det dagliga arbetet på skolorna. Modellen öppnar för att lärare aktivt kan leda utvecklingen av undervisningen (s. 148) och att ett sådant successivt utökat ledarskap associeras med att bli förste lärare (erfaren lärare) och lektor (särskilt meriterad lärare). I linje med utredningens intentioner är det avgörande att lärare och skolledare är de drivande aktörerna för skolutveckling liksom att stöd utvecklas för praktisk forskning som är förankrad i lärarkåren och relevant för skolans kärnuppdrag att stödja elevers lärande. Utredningens rekommendation att lärare ska ha en central roll i den föreslagna särskilda funktionen i professionsprogrammet är väl argumenterad.

Det finns dock **en del otydligheter** i utredningen. Eftersom denna utredning skett separat från utredningen om hur skolmyndigheterna framöver ska se ut, finns ingen huvudman angiven för det som i utredningen beskrivs som *en särskild funktion*. Här ger OECDs rapport ett intressant förslag om ett snabbriktigt men välfinansierat institut, vars ledning är sammansatt av forskare, representanter för professionerna och huvudmännen, som borde diskuteras. Den roll som föreslås i Skolmyndighetsutredningen (SOU 2018:41) har stor betoning på myndighetsutövning jämfört med OECDs mycket mer dynamiska förslag. Vem ska utforma den särskilda funktionen? Eftersom funktionen kommer att spela en väldigt viktig roll bör utformningen av densamma få lika god behandling som övriga förslag i denna utredning. Vad har den särskilda funktionen för sammansättning och mandat? Om den ska styra vilken fortbildning lärarkåren får tillgång till behöver den besitta mycket goda insikter i såväl skolans behov som lärarfortbildningens förutsättningar och ha bred legitimitet för valda kriterier, inte minst i lärarkåren, vid högskolor och universitet samt bland skolhuvudmän. Ska det finnas bredare rådsgrupper och en styrgrupp? Kriterier för undervisningsskicklighet och hur dessa ska beläggas blir en uppgift för den särskilda funktionen. En meritportfölj är det antydda formatet för att identifiera och erkänna olika nivåer av kompetens. Det finns då en risk att samlande av formella meriter premieras framför undervisningsskicklighet. Ett sätt är att utveckla ett system för auskultation. Kanske finns det möjligheter att finna finansiering för en sådan mer skolutvecklande funktion från medel som idag används för skolinspektion. Det krävs ett nära samarbete mellan lärare och lärarutbildningar för att utveckla en sådan auskultationsfunktion.

En annan fråga handlar om **övergångsperioden från ett system till ett annat**. Den kritik som framförts avseende transparens och legitimitet för tillsättning av förstelärartjänster kan avhjälpas med utredningens förslag att koppla dessa till professionsprogrammet, men Vetenskapsakademien vill ändå ta upp en frågeställning som rör dessa tillsättningar. Är tanken att förstelärarna automatiskt ska arbeta med de uppgifter som professionsprogrammet föreslår för erfarna lärare, trots att deras meriter inte prövats enligt de nya riktlinjerna? Som

utredningen påpekar måste en viss flexibilitet finnas, i synnerhet inledningsvis, gällande vilka lärare och rektorer som får utföra vissa arbetsuppgifter, i synnerhet för de mindre huvudmännen. Professionsprogrammets syfte måste vara utvecklingsbefrämjande och inte hindrande för huvudmännen.

Lärarytbildningarna vid våra högskolor och universitet kommer att spela en avgörande och delvis ny roll i professionsprogrammet. Vi frågar oss hur utvecklingen av lärarytbildningarnas kompetens mot att arbeta nära skolpraktiken kan vägas in på ett tydligare sätt. Lärarytbildningarna behöver medel för att bygga upp resurser för att bli en bra samarbetspartner. Det finns en god möjlighet att med professionsprogrammet bygga upp ett närmare samarbete om ömsesidig utveckling kring fortbildning.

En viktig utmaning är hur en **långsiktig kunskapsuppbyggnad** kan ske på enskilda skolor. Det bör finnas kontinuerlig akademisk kontakt för skolorna, som de kan bygga upp med hjälp av professionsprogrammet. Krav skulle kunna finnas att varje skolenhet bör ha särskilt meriterade lärare som har till uppgift att ha kontakt med någon slags ämnesdidaktisk och specialpedagogisk funktion på det regionala lärosätet för reguljära utvecklingsdiskussioner och tillgång till forskningsdatabaser. (Skolor har idag inte tillgång till en stor del av forskningspublikationerna. Att ge dem det är dock föreslaget av SOU 2018:19 s. 130.)

Kompetensnivåerna för skolledare bör i detta ljus kopplas till kompetens att leda pedagogisk (didaktisk) utveckling vid skolenheter i samarbete med karriärlärare. Idag saknar i regel rektorer sådan utbildning. Sådan kompetens behöver också utvecklas vid lärarytbildningarna/rektorsutbildningarna. Detta blir ännu viktigare om man dessutom rekryterar rektorer utan lärarbakgrund, som utredningen föreslår (s. 157). Här vill vi inflika att Vetenskapsakademien i princip är tveksam till att ledningsansvar ges till personer som saknar erfarenhet och ämneskompetens inom verksamhetens område oavsett om det gäller inom den grundläggande utbildningen eller inom högskoleområdet.

Professionsprogrammets långsiktighet är beroende av att skolor och lärarytbildningar allt mer ses som integrerade och att forskning och skolutveckling kan hålla mer jämna steg och bygga upp ett forskningsbaserat lärarprofessionsämne (didaktik). Detta skulle i högre utsträckning garantera likvärdighet i utbildningen för alla elever oberoende av skola.

En "erfaren lärare" bör förutom hög grad av egen undervisningsskicklighet också ha tillgodogjort sig evidensbaserad kunskap i såväl ämnet som övriga aspekter på didaktik och ha förmågan att förmedla detta till kollegor. Det kan betraktas som **en del i karriären att vara lärarytbyggare**. Den kollegiala processen kan också skapa en bättre koppling till forskning för lärarytbyggare i den verksamhetsförlagda utbildningen liksom för nyblivna lärare under introduktionsperioden. Vi vill betona att fortbildningar och kompetensutveckling som kan kopplas didaktiskt nära lärares arbete ofta kan ge ett mervärde.

Beträffande samordning mellan fortbildning/kompetensutveckling och praktikinära forskning är det viktigt att beakta betänkandets formulering på sida 253 som betonar att praktikinära forskning och utveckling ska erbjudas *särskilt kvalificerade lärare med examen på forskarnivå*.

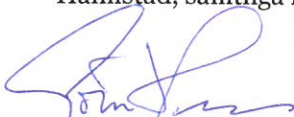

En separat utredning om praktiktära forskning (Forska tillsammans, SOU 2018:19) är på remiss varför vi inte kommenterar detta ytterligare här.

Utredningen har inte motiverat varför det skulle behövas fyra **kompetensnivåer för lärare**. Vetenskapsakademien anser att tre nivåer räcker, och det motsvarar också den kompetens som krävs för att söka tjänster som förste lärare och som lektor. Det skulle då likna högskolans disputerad/docent/professor eller nivåerna lärare/meriterad lärare/excellent lärare. Beteckningen "erfaren lärare" är olycklig som beteckning på grad av kompetens, eftersom det är ett vardagligt ord som ständigt används av lärare för att tala om hur länge man varit i yrket. En annan beteckning vore önskvärd. Antagligen skulle "meriterad lärare" och "särskilt meriterad lärare" räcka, begrepp som inte har tidigare konnotationer. Det skulle också minska det administrativa arbetet att ha tre nivåer istället för fyra. Tjänster som förste lärare och lektor skulle då kunna utlysas i konkurrens och sökas av dem som har uppnått graderna meriterad lärare respektive särskilt meriterad lärare.

Det kan finnas problem med att läraren i alltför hög grad styr inriktningen på sin egen kompetensutveckling. Kompetensutveckling måste också ta hänsyn till hur kompetens fördelas mellan skolor så att inte likvärdigheten mellan skolor äventyras. Tydliga incitament bör utredas och inrättas för ett professionsprogram som ger **likvärdiga förutsättningar för skolutveckling** trots olikheter i behov mellan skolor och huvudmän. Utredningen ger inget tydligt förslag hur lärare ska fås att arbeta på de skolor som har de mest utmanande undervisningssituationerna. Vad konsekvenserna av föreslagna förändringar blir för skolor med svåra förutsättningar är oklart. Satsningar måste göras för att stödja sådana skolor regionalt via någon slags statlig funktion, som gör lärare mer uppskattade och mindre ensamma i arbetet på dessa skolor. Här spelar igen uppbyggandet av kontaktnät med lärarutbildningarna och goda förutsättningar för kollegialt samarbete en avgörande roll.

Beslut i detta ärende har fattats av ständige sekreteraren efter förberedande arbete av Per-Olof Wickman, ledamot av Vetenskapsakademien samt professor i didaktik vid Stockholms universitet, Samuel Bengmark, bitr. professor i matematiska vetenskaper, Per Kornhall, tidigare undervisningsråd vid Skolverket, och Pernilla Nilsson, professor i didaktik vid Högskolan Halmstad, samtliga ledamöter av Kungl. Vetenskapsakademiens kommitté för skolfrågor.

Göran K. Hansson
Ständig sekreterare